

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده سینما و تئاتر

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته سینما

عنوان

مطالعه بینا رسانه‌ای فیلم و تئاتر در تولید یک اجرا
(با رویکرد به مجالس تعزیه‌ی ایرانی)

استاد راهنما

دکتر حمیدرضا افشار

عنوان بخش عملی

نفرت

استاد راهنمای بخش عملی

دکتر حمید دهقانپور

استاد مشاور

دکتر حمید دهقانپور

نگارش و تمقیق

غلامرضا قربانی شروانی

شهریور ۱۳۹۲

تعهد نامه

اینجانب غلامرضا قربانی اعلام می‌دارم که تمام فصل‌های این پایان نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) انجام شده است. برداشت از نوشته‌ها، کتب، پایان‌نامه‌ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیرفارسی) با ذکر مآخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود مسؤولیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

تاریخ

امضاء

پدر بزرگم تعزیه خوان بود و از زمانی که خودم را به یاد می آورم همراه او در مجالس تعزیه حضور داشتم. بعدا فهمیدم که تعزیه خوانی در خانواده ام موروثی است؛ حاج حسینعلی مهتری و پدران پدرانش و من هم باید می خواندم، میراثی که نه با معیار مادی و حتی چیزی فراتر از آن هم نمی توانم قدردانش باشم. یادمانی از مظلومیت مولا حسین که در صدا و اشعار پدر بزرگم تجلی یافته بود:

نه مع شمر و نه او فوهر، نه او بیع سعد سگ کمتر
نه آخ ها کل پیغمبر، نه اینجا کر بلا باشد
غرفه پیر عزادار رسیا گردیده ایع مجلس
و خواهد کاتبخ را شاهد ایع مدعا باشند
ایا طبال فوشر منظر تو دستت آشتا مر کنج
که تا زینب بداند شمر بر شرم و حیا آمد
شمر بر شرم و حیا آمد

به فراخور ذهن کودکانه ام در آن سنین با شنیدن هر کلام، تصویر و خاطره ای در ذهنم رنگ می بست و چون برداشتی از آن نامها نداشتم با دیدن صاحب آن نامها، تصاویرشان در ذهنم می ماند و تنها تصویر بود که می ماند.

این رساله را به پدر بزرگم تقدیم می کنم که برای من همواره یاد او و تعزیه با هم عجین شده اند.

چکیده

موضوع اصلی رساله‌ی حاضر تعامل فنی و زیبایی‌شناسانه‌ی فیلم و تعزیه می‌باشد؛ به گونه‌ای که هر کدام در یک ساختار منسجم و نظام‌مند بتوانند هم‌سو با یکدیگر در جهت خلق معنا و اندیشه‌ای متعالی قرار بگیرند. هدف این رساله بررسی تعاملات بینارسانه‌ای و تبیین ترکیب فیلم، تئاتر و تعزیه در جهت تولید یک اجرای چند رسانه‌ای و تلاش برای جذب هر چه بیشتر مخاطب با استفاده از ترکیب امکانات آن‌هاست. استفاده از امکانات بینا رسانه‌ای می‌تواند باعث تحولات ساختاری نمایش‌های آیینی- سنتی گردد و در نتیجه باعث جذب مخاطبان معاصر و احیای هنر سنتی و اعتقادی تعزیه در قرن بیست و یکم گردد. تحقیق حاضر کیفی و از روش توصیفی- تحلیلی با استفاده از تکنیک کتابخانه‌ای و بانک‌های اطلاعاتی معتبر، همچنین تجارب چند ساله نگارنده در این حوزه و نیز جمع‌آوری اطلاعات به شیوه‌ی میدانی انجام شده است. در این رساله با بررسی وجوه افتراق و اشتراک دو رسانه تئاتر و سینما، تلاش شده تا با بررسی امکانات بیانی زبان تصویر و هنر تعزیه، مفاهیم و نشانه‌های جدیدی در جهت روایت نمایش تعزیه و ایجاد تحولات ساختاری نمایش‌های آیینی- سنتی ارائه گردد. تلاش شده راهکارهایی ارائه گردد تا این هنر آیینی- سنتی ایران با امکانات و ابزار مدرن و جهانی در هم آمیخته گردد تا اثری به وجود آید که قابلیت ایجاد هویتی ملی را در تعزیه به نمایش بگذارد و بتوان آن را به صورت یک اجرای چندرسانه‌ای ارائه داد.

واژه‌های کلیدی: فیلم، تئاتر، اجرا، تعزیه، رسانه

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۵	فصل ۱: کلیات تحقیق
۶	۱-۱- فرضیات تحقیق .....
۸	۲-۱- دلایل انتخاب موضوع .....
۸	۳-۱- اهداف تحقیق .....
۹	۱-۳-۱- هدف اصلی .....
۹	۲-۳-۱- اهداف فرعی .....
۱۰	۴-۱- پیشینه‌ی تحقیق .....
۱۱	۵-۱- روش تحقیق .....
۱۳	فصل ۲: ادبیات تحقیق
۱۴	۱-۲- فیلم و تئاتر در یک نگاه .....
۱۴	۱-۱-۲- تئاتر .....
۱۷	۲-۱-۲- سینما .....
۲۲	۲-۲- وجوه افتراق و اشتراک فیلم و تئاتر .....
۲۲	۱-۲-۲- وجوه افتراق .....
۲۶	۲-۲-۲- قاب تصویر .....
۲۷	۳-۲-۲- تغییر جای دوربین .....
۲۹	۴-۲-۲- حرکت دوربین .....
۳۰	۵-۲-۲- تغییر لنز دوربین .....
۳۱	۶-۲-۲- مونتاز یا تدوین .....
۳۵	۷-۲-۲- نمای نقطه نظر .....
۳۶	۸-۲-۲- سرعت .....
۴۰	۳-۲- وجوه اشتراک .....
۴۱	۱-۳-۲- میزانشن .....
۴۲	۲-۳-۲- جلوه‌های ویژه .....
۴۴	۳-۳-۲- بازیگر .....

۴۸	..... ۲-۳-۴- داستان
۴۹	..... ۲-۳-۵- مخاطب
۵۱	..... ۲-۳-۶- واقع‌گرایی

فصل ۳: تعزیه به عنوان یک اجرا یا بیان نمایشی

۵۶	
۵۷	..... ۳-۱- تعزیه در یک نگاه
۵۷	..... ۳-۱-۱- تاریخچه و تعریف
۵۹	..... ۳-۱-۲- روایت در تعزیه
۶۵	..... ۳-۱-۳- مخاطب
۷۱	..... ۳-۱-۴- بازیگری
۷۴	..... ۳-۱-۵- شعر و موسیقی
۷۶	..... ۳-۲- آسیب‌شناسی تعزیه‌ی امروز ایران
۷۹	..... ۳-۲-۱- نقاط ضعف و قوت تعزیه معاصر ایران

فصل ۴: اجرای چند رسانه‌ای فیلم و تئاتر از اجرای یک تعزیه

۹۱	
۹۲	..... ۴-۱- حرکتی نو
۹۴	..... ۴-۲- تعزیه و تکنولوژی
۹۵	..... ۴-۲-۱- آلات موسیقی
۹۶	..... ۴-۲-۲- دستگاه‌های تقویت صوت
۹۷	..... ۴-۲-۳- پخش‌کننده‌ی صوتی
۹۷	..... ۴-۲-۴- جلوه‌های نورپردازی
۹۸	..... ۴-۳- تعزیه در تصویر
۱۰۰	..... ۴-۴- تعاملات تعزیه و سینما
۱۰۲	..... ۴-۵- تصویر در تعزیه
۱۰۵	..... ۴-۵-۱- کیارستمی و تعزیه
۱۰۶	..... ۴-۶- تصویر و داستان تعزیه
۱۰۷	..... ۴-۷- تصویر و واقع‌گرایی تعزیه
۱۰۹	..... ۴-۸- تصویر و روایت تعزیه

۱۱۳

نتیجه‌گیری

۱۱۸

فهرست منابع

مقدمه

مقدمه

سینما به عنوان رسانه‌ای^۱ که از بیشترین امکانات دیداری در انتقال معنا و مفهوم و ایجاد واکنش مخاطب برخوردار است، از ابتدای پیدایش خود در اوایل قرن بیستم تا کنون، درک جدیدی از دنیای پیرامون را برای مخاطب خود ایجاد کرده است. پیشرفت روزافزون تکنولوژی در خلق صحنه‌های متحرک، بدیع و تاثیرگذار و ایجاد ساختاری متفاوت برای آثار دراماتیک، سینما را به ابزاری برای خلق مفاهیم جدید و به تصویر کشیدن اندیشه‌های نوین تبدیل کرده است. انسان امروز بی‌شک متأثر از جنبه‌های گوناگون هنری، مفهومی، سیاسی، اجتماعی و تجاری سینما می‌باشد.

اگر تعریف رسانه را محملی برای تبادل اطلاعات و انتقال پیام در نظر بگیریم بر این اساس سینما و تئاتر رسانه‌های مهم دیداری هستند که در هر کدام یک اثر مکتوب یا همان متن دراماتیک به یک اجرای دیداری- شنیداری بدل گشته که البته هر کدام از آنها نظام فرمال و نشانه‌های منحصر به خود را دارا می‌باشند.

در ابتدای پیدایش سینما، بسیاری از منتقدان آن را وامدار تئاتر می‌دانستند و بیش از آن که سینما را یک هنر مستقل بدانند، آن را تکنولوژی فاقد ارزش‌های زیبایی‌شناسی می‌دانستند که به گونه‌ای از تئاتر نسخه‌برداری می‌کند. اما امروزه نظریه‌پردازان و فعالان هر دو عرصه در پی یافتن راه‌هایی برای تلفیق و تاثیر متقابل این دو هنر می‌باشند. ویژگی‌های جدید این تلفیق ابزار بیانی متفاوتی را به وجود می‌آورد، به از میان بردن محدودیت‌ها می‌پردازد و در خلق آثار هنری و بیان مفاهیم ذهنی و دراماتیک به گونه‌ای مستقل و متفاوت می‌کوشد.

در برهه‌ای از تاریخ قرن بیستم، سینما برای بدل گشتن به یک هنر مستقل و رهایی از وامداری تئاتر، با به کار بردن پیش فرض هنر ناب^۲ و برشمردن تمایزات ظاهری و تحقیر دیگر رسانه‌ها، به اندیشه‌های جدایی طلبانه‌ی این رسانه‌ها در جهت حفظ تمامیت ارضی هر کدام دامن زده شد. دیدگاه خاص بودن رسانه نیز (مبنی بر اینکه میزان تحول همه‌ی صورت‌های هنری به لطف رسانه‌شان منحصر به خودشان است) در سده‌ی هجدهم مطرح شد، تقریباً در همان زمان که تمایز بین زیبایی‌ها

1 Medium

2 Pure art

و نازیبایی‌ها و بین هنرهای زیبا^۱ و هنرهای کاربردی^۲ تحقق پیدا کرد، و علی‌رغم قدمت این دیدگاه، همچنان به شدت بر تخیلات هنرمندان و نظریه پردازان تاثیرگذار بود.

امروزه تاریخ هنر همواره به ما ثابت کرده است که رسانه‌های هنری و به تبع آن آثار هنری همواره میل به گفتگو و ارتباط با یکدیگر دارند. در جهان امروزی، نگرش پسامدرنیستی^۳ به سرعت در حال رخنه در مبادی فکری و جوانب و شئون هستی بشر است و با ایجاد تردید در معیارها، اصول و الگوها نیاز به گفتمان‌های تازه را به وجود آورده و مرزها را به طور کلی محو و نابود کرده است.

تعاملات بینارسانه‌ای^۴، گرایشی حاکم در هنر قرن بیستم به شمار می‌رود. امروزه این تعاملات رویکردی برای مبارزه با انزوای حاصل از زندگی ماشینی مخاطب این قرن به شمار می‌رود. از این رو تلفیق تکنولوژی سینما و اجرای تئاتر، باعث ایجاد گونه‌ی جدیدی از اجرای مفاهیم و اندیشه‌هایی برای زندگی‌های تهی از معنای امروزی شده است. این گونه‌های نوین اجرا علاوه بر محو کردن مرزهای بینارسانه‌ای، مفاهیم عینی زندگی در تئاتر را با ساختارهای نوین و جذاب سینما برای مخاطب گریزان از صحنه‌های تئاتر و اجراهای آئینی- سنتی به نمایش می‌گذارد.

این رساله بر آن است تا علاوه بر مطالعه و شناخت ویژگی‌های فیلم و تئاتر و همچنین بر شمردن جنبه‌های اشتراک و افتراق این دو رسانه، به بررسی و شرح تعاملات بینارسانه‌ای این دو پدیده بپردازد. به ویژه به دنبال یافتن زمینه‌های معنایی و قالب‌های ساختاری جدیدی است که بتوان از طریق آن‌ها مولفه‌های محتوایی تئاتر و امکانات ساختاری سینما را در تولید یک اجرا^۵ استفاده کرد. تا شاید بدین گونه بتوان به ابزاری جدید، حاصل تعاملات زیبایی شناسانه‌ی بینارسانه‌ای دست یافت. این ابزار علاوه بر این که از قدرت خلاقه‌ی دیداری و امکانت خیال پردازانه‌ی سینما برخوردار می‌باشد، شامل درون مایه‌های معنایی قوی و ساختارهای پرمفهوم تئاتر نیز خواهد بود.

در فصل اول با عنوان «کلیات» بیان مساله تحقیق، فرضیه‌ی اصلی و فرضیه‌های فرعی مطرح می‌شود. که همان تعاملات بینارسانه‌ای و استفاده از امکانات رسانه‌ای برای ارتقا هنر نمایشی تعزیه است. دلایل انتخاب موضوع (تجربه‌ی یک فرهنگ دیداری نوین تر و ...)، اهداف (ارائه‌ی دستاوردی

1 Fine arts
2 Applied arts
3 Postmodernism
4 Intermediality
5 Performance

جهت ارائه‌ی جهانی، پیشینه و روش تحقیق مطرح می‌گردد. در فصل دوم با عنوان «ادبیات تحقیق» به تعاریف متنوع از دو رسانه‌ی تئاتر و سینما پرداخته می‌شود. در این فصل به لحاظ زیبایی‌شناسی آرای مختلف نظریه‌پردازان این دو حیطه بررسی می‌شود تا پیشزمینه و بستری برای فصل بعدی فراهم آید تا به وجوه افتراق این دو رسانه پرداخته شود. در این فصل ابعاد مختلف تفاوت‌ها تبیین می‌شود. از تفاوت‌های تکنیکی گرفته تا شیوه‌های بیانی و روایی مختص هر رسانه، مخاطب، دستمایه‌ها و ... برای نمونه در سینما می‌توان به مواردی مانند قاب^۱، جای دوربین، حرکت دوربین، تغییر لنز دوربین، مونتاژ یا تدوین، نمای نقطه نظر^۲، سرعت و ... با شناخت این تفاوت‌ها، وجوه اشتراک این دو رسانه نیز برجسته می‌شود. مانند شباهت‌هایی که می‌توان در تعاریف میزانسن^۳، جلوه‌های ویژه، بازیگر، داستان، مخاطب و واقع‌گرایی در هر دو رسانه یافت. در فصل سوم با عنوان «تعزیه به عنوان یک اجرا یا بیان نمایشی» به تعزیه، تاریخچه و تعاریف، روایت، مخاطب، بازیگری، شعر و موسیقی، و به طور کلی آسیب‌شناسی تعزیه‌ی امروز ایران پرداخت می‌شود. با بررسی مواردی مانند داستان، مخاطب، جنبه‌های نمایشی تعزیه، حیوانات، موسیقی، صحنه‌های تراژیک و حماسی، بداهه‌پردازی، رنگ، به نقاط قوت و با بررسی عدم حضور کارگردان، مجالس انفرادی، اشعار، فضای مرده، محدودیت‌ها، شبیه‌خوان، به نقاط ضعف تعزیه معاصر ایران پرداخته می‌شود. در فصل چهارم با عنوان «اجرای چندرسانه‌ای^۴ فیلم و تئاتر از اجرای یک تعزیه»، با بررسی مواردی مانند تعزیه و تکنولوژی، آلات موسیقی، دستگاه‌های تقویت صوت، پخش‌کننده‌ی صوتی، جلوه‌های نورپردازی، تعاملات تعزیه و سینما و به طور کلی مشترکات تعزیه و سینما بررسی می‌شود. و در فصل آخر نتیجه‌گیری حاصل بحث‌ها در فصول قبل با تاکید بر ابزار بینا رسانه‌ای و پیشنهادهایی برای حداکثر استفاده از مشترکات رسانه‌ای برای ارتقا تعزیه به یک هنر نمایشی به‌روز که بتواند مخاطبان معاصر را مجذوب کند شده است.

---

1 Frame
2 Point Of View Shot
3 Mise En Scene
4 Multi Media

فصل ١:

كليات تحقيق

۱-۱- فرضیات تحقیق

آنچه در این رساله به عنوان فرضیه مد نظر بوده همانا گفتگوی رسانه‌های با یکدیگر است؛ به عبارت دیگر این سوال است که در چه زمینه‌هایی و چگونه می‌توان از ویژگی‌ها و امکانات یک رسانه به عنوان ابزار بیانی جدیدی در رسانه‌ی دیگر یاری جست؟ چگونه می‌توان بین دو رسانه‌ی فیلم و تئاتر تعاملی زیبایی شناسانه برقرار کرد؛ به گونه‌ای که هر کدام در یک ساختار منسجم و نظام‌مند بتوانند هم‌سو با یکدیگر در جهت خلق معنا و اندیشه‌ای متعالی قرار بگیرند؟

سینما به همان اندازه که هنر است به تکنولوژی نیز وابسته است چرا که اصولاً خاستگاهش بر مبنای فن‌آوری بوده، پس جنبه‌ی تکنولوژیک آن را نمی‌توان نادیده گرفت چرا که حتی جنبه‌های زیبایی‌شناختی آن در هر برهه‌ای ملهم از پیشرفت‌های تکنیکی آن می‌باشد. سینما رسانه‌ی تصاویر متحرک است و مانند تئاتر، قصه‌گو. سینما تصاویر دنیای خیالی است. پس اگر سینما بتواند در تعاملی سازنده، تصویر، حرکت و تکنولوژی را به عنوان ابزار بیانی جدید در اختیار تئاتر قرار دهد و در مقابل سینما از پشتوانه‌ی قوی تئاتر در حوزه‌ی روایت بهره بگیرد، آیا امکان رشد تفکر نمایشی در سایه‌ی این تعامل فراهم نخواهد شد؟

در عین حال از جنبه‌ی دیگری نیز می‌توان به لزوم این تعامل نگریست و آن مساله‌ی مخاطب است. تئاتر بدون مخاطب امکان‌پذیر نیست ولی چگونه می‌توان مخاطب امروز را با همان ساختارهای گذشته‌ی صحنه‌ای به سالن‌های تئاتر کشاند؟ بی شک مخاطب امروز در پرتو پیشرفت سریع تکنولوژی و سیستم‌های ارتباطی پیشرفته و رخنه‌ی آن در تمام جوانب زندگی‌اش متفاوت از گذشته گردیده است. چرا که در سایه‌ی تکنولوژی‌های پیشرفته‌ی امروزی و درک انسان از هستی خویش متفاوت از گذشته گردیده است. مخاطب امروز کم حوصله شده چرا که زندگی ماشینی، ریتم زندگی او را سرعت بخشیده است. مخاطب امروز به شدت تکنولوژی زده و متکی به تکنولوژی است. پس باید بتوان با ساختارها و شیوه‌های نوین او را جذب سالن‌های نمایش کرد.

باید اذعان داشت که هنر همواره هم‌سو با پیشرفت تکنولوژی زمانه‌ی خویش حرکت می‌کرده چرا که تکنولوژی جزئی از زندگی بشر است و تئاتر خود زندگی است. در هر برهه‌ای از تاریخ

پیشگامانی وجود داشته‌اند که با جسارت دست به تجربه زده‌اند تا بتوانند شیوه‌ی دیداری، معنایی و ساختاری متفاوت و بهتری را برای ارتباط با تماشاگر خود برگزینند.

برخی عقیده دارند که زندگی تکنولوژیک و ماشینی امروز، انسان معاصر را از معناها و ارزش‌ها تهی ساخته است. اگر به واقع این‌گونه است تئاتر به عنوان یک هنر تاثیرگذار باید بتواند از آنچه که زندگی انسان را احاطه کرده، فن‌آوری، استفاده نموده و به زندگی او معنا دهد. تئاتر می‌تواند از امکانات بیانی و تکنولوژیک سینما در جهت خلق انواع فضاهای متفاوت استفاده کند.

تعاملات بینا رسانه‌ای فیلم و تئاتر می‌تواند از یک سو بر نحوه‌ی تولید اثر، ترکیب امکانات اجرایی و از بین بردن محدودیت‌های رسانه‌ای و از سوی دیگر بر نحوه‌ی انتقال مفاهیم و جذب مخاطب تاثیرگذار باشد. با توجه به مطالب عنوان شده سوالاتی که در این رساله به آن‌ها پاسخ داده خواهد شد به شرح زیر می‌باشد:

- در چه زمینه‌هایی می‌توان یا لازم است از تعاملات بینا رسانه‌ای سینما و تئاتر استفاده کرد؟
- تعاملات بینا رسانه‌ای فیلم و تئاتر از چه خصوصیات مشترک این دو رسانه برخوردار است؟
- تعاملات بینا رسانه‌ای فیلم و تئاتر چه تاثیری بر تحولات ساختاری نمایش‌های آیینی-سنتی می‌تواند داشته باشد؟
- استفاده از امکانات بینا رسانه‌ای در تولید یک اثر چه ویژگی‌های متمایز و نوینی خواهد داشت که در هر کدام از دو رسانه به تنهایی یافت نمی‌شود؟
- چگونه و به چه شیوه‌هایی می‌توان با تعامل دو رسانه‌ی فیلم و تئاتر به تولید یک گونه‌ی جدید اثر هنری دست یافت؟
- استفاده از تعاملات بینا رسانه‌ای سینما و تئاتر چه تاثیری بر انتقال مفاهیم و درون مایه‌ی اثر دارد؟
- استفاده از تعامل بینا رسانه‌ای سینما و تئاتر چه تاثیری بر جذب و ارتباط با مخاطب دارد؟

۲-۱- دلایل انتخاب موضوع

با توجه به پیشرفت فرایند تکنولوژی و در عین حال نفوذ و قدرت تاثیرگذار در رسانه‌های تصویری و با توجه به ایجاد تردید در معیارهای گذشته در نگرش‌های فلسفی دنیای امروز، می‌توان تعاملات بینارسانه‌ای بین دو رسانه‌ی مهم سینما و تئاتر را تبیین کرد. به گونه‌ای که ابزار بیانی جدیدی در جهت تجربه‌ی یک فرهنگ دیداری نوین‌تر و در جهت جذب هر چه بیشتر مخاطب تکنولوژی زده‌ی امروزی فراهم گردد.

۳-۱- اهداف تحقیق

تعزیه بزرگ‌ترین هنر آیینی- نمایشی زنده‌ی ایران است که دارای هماهنگی کامل با آموزه‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی جامعه‌ای دارد که از آن برخاسته است. با اندکی تامل در جوانب مختلف این آیین می‌توان به پتانسیل‌های قابل توجه آن پی برد و با کار و پژوهش بر روی هریک از آن‌ها می‌توان از دل آن دستاوردی جهت ارائه‌ی جهانی حاصل کرد.

در ازمنه‌ی مختلف فرهنگی هر جامعه‌ای که مورد بحث و واکاوی قرار می‌گیرد، این نکته مشهود است که قسمت‌های قابل توجه از آن متعلق به نمایش‌های سنتی و آیینی برخاسته از آن جامعه است و با در کنار هم قرار دادن این عوامل، هویتی مستقل شکل می‌گیرد که در عین حال قابل تفکیک از فرهنگ جامعه نیست، لذا این دیدگاه را می‌توان در مورد تعزیه نیز ارائه داد. و این امر درباره‌ی پیوند تعزیه با فرهنگ ایرانی مصداق دارد. پیوندی تاریخی - مذهبی که ریشه در اعماق تفکر و جهان‌بینی ایران زمین دارد. ولی آنچه از این آیین باقی مانده است نیمه‌جانی است که با وجود بی‌مهری‌های فراوان دارای قابلیت‌های اجرایی بالایی است حتی در جهت ارائه‌ی جهانی.

صاحب نظران این حیطه بر این نکته اتفاق نظر دارند که در جهت ایجاد یک تئاتر ملی باید به نمایش‌های آیینی- سنتی بازگشت و به جستجوی عنصری بومی و مطلوب پرداخت. از این‌روست که در این رساله، تعزیه به عنوان نمایشی آیینی - سنتی در جایگاه همین عنصر قرار گرفته و سعی شده قابلیت‌های فرهنگی- اجرایی آن موکد شود تا بتوان از این طریق آن را به جوامع جهانی و هر نوع مخاطبی ارائه داد. علت این استفاده و دستاویز اصلی آن، قانون‌های بسیار پیچیده‌ای است که سرتاسر

تعزیه را فرا گرفته و از این راه توانسته از مفاهیم تئاتری فراتر رود و با آموزه‌های فرهنگی، روانشناسی، هنری و اجتماعی گره بخورد.

از این رو در این رساله با توجه به عناصر بالقوه‌ای که به پاره‌ای از آن‌ها اشاره گردید، تلاش شده که این هنر آیینی- سنتی ایران با امکانات و ابزار مدرن و جهانی در هم آمیخته گردد تا اثری به وجود آید که قابلیت ایجاد هویتی ملی را در تعزیه به نمایش گذارد. در این مسیر هنر تعزیه با هنر سینما همراه شده تا بتوان آن را بصورت یک اجرای چندرسانه‌ای به مخاطب جهانی ارائه داد. اهداف مد نظر در این رساله به شرح زیر می‌باشد:

۱-۳-۱- هدف اصلی

- بررسی تعاملات بینا رسانه‌ای و تبیین ترکیب فیلم، تئاتر و تعزیه در جهت تولید یک اجرای چند رسانه‌ای و تلاش برای جذب هر چه بیشتر مخاطب با استفاده از ترکیب امکانات آن‌ها.

۱-۳-۲- اهداف فرعی

- بررسی ویژگی‌های منحصر به فرد فیلم، تئاتر و تعزیه.
- شناخت جنبه‌های اشتراک و افتراق فیلم، تئاتر و تعزیه.
- آشنایی با شیوه‌ها، اهداف و ساختارهای تعاملات بین رسانه‌ای فیلم، تئاتر و تعزیه.
- مطالعه‌ی امکانات و محدودیت‌های تعاملات بین رسانه‌ای سینما، تئاتر و تعزیه.
- بررسی انتقال مفاهیم پیچیده از طریق امکانات رسانه‌ی سینما.
- به مشارکت گذاشتن تجربه‌های ارزشمند سینما، تئاتر و تعزیه در جهت خلق ساختارهای جدید.
- بررسی تاثیر اجرای تولید شده حاصل از ترکیب چند رسانه‌ای سینما، تئاتر و تعزیه بر روی مخاطب خاص و عام.
- ایجاد نگاهی نو و جدید به تعزیه در جامعه‌ی جهانی.

- ایجاد انگیزه برای پژوهش‌های علمی و نظری جدید در زمینه‌ی مورد بحث.

۱-۴- پیشینه‌ی تحقیق

از زمان اختراع سینما و سپس تحولات به وجود آمده از این رهگذر در تئاتر، این تعاملات چند دهه‌ای است که در تئاتر غرب آغاز شده و تجربه‌های موفقی نیز در این زمینه انجام گرفته است. ولی منبعی که در زمینه‌ی تعاملات نوین سینما و تئاتر به فارسی موجود باشد یافت نشد. در غرب اگرچه تحقیقات دانشگاهی در زمینه‌ی فیلم-تئاتر وجود دارد اما با توجه با این که استفاده از این ابزار جدید یعنی تعامل بین این دو رسانه سابقه‌ی چندان طولانی ندارد و بیش از چند دهه از بکارگیری آن نمی‌گذرد منابع کافی مطالعاتی به زبان انگلیسی نیز وجود ندارد.

در ایران نیز پژوهش‌های جدی در این حوزه صورت نگرفته است و دست‌اندرکاران عرصه‌ی سینما و تئاتر امکانات ترکیب این دو رسانه را اندک و لزوم چنین تعاملی را غیر ضروری می‌دانند. تا آنجا که نگارنده در حوزه‌ی پژوهش‌های انجام شده جستجو کرده است تاکنون پژوهشی علمی در این باره صورت نگرفته است و منابع فارسی حاکی از تعامل سینما و تئاتر بسیار نایاب می‌باشد.

در بخش پایان نامه‌ها به صورت محدود می‌توان به بخشی از پایان نامه‌ی زیر اشاره کرد: سعیدی نیلوفر، تعاملات بینا رسانه‌ای فیلم و تئاتر در تولید یک متن دراماتیک، (کارشناسی ارشد) دانشگاه هنر، ۱۳۸۷.

در مورد تعزیه نیز تاکنون در سطح ایران و جهان پژوهش‌ها و کارهایی در این زمینه صورت گرفته است که از آن‌ها می‌توان موارد قابل توجه و ارزنده‌ای را یافت. برای نمونه در ایران ناصر تقوایی تعزیه را جهت ثبت معنوی در یونسکو در قالب یک فیلم ۱۰ دقیقه‌ای و با عنوان «تمرین آخر» ارائه کرده است و نیز می‌توان تاثیرات هنری تعزیه را در آثار هنرمندانی چون بهرام بیضایی جستجو کرد.

در سطح جهانی نیز تعزیه تاثیراتی را نهاده و تحقیقاتی پیرامونش ارائه شده که از جمله آن‌هایی که از تعزیه تاثیر گرفته‌اند و حول آن به کنکاش پرداخته‌اند می‌توان به پیتر بروک^۱ و پیتر

1 Peter Brook

چلکوفسکی^۱ اشاره کرد. در هر صورت در پژوهش‌هایی که در زمینه‌ی تعزیه صورت گرفته است و به آن‌ها رجوع شده رویکردی جهت تعامل این هنر ایرانی با رسانه‌ی سینما مد نظر پژوهشگران این حیطه نبوده است.

در بخش مقالاتی که در باب تعزیه در سه حوزه‌ی پایان‌نامه‌ها، سمینارها و مجلات تخصصی نگاشته شده‌اند می‌توان به، مجموع ۵۸ پایان‌نامه با محوریت تعزیه در دانشگاه‌های تهران، هنر، تربیت مدرس و هنرو معماری؛ مجموع ۴۸ مقاله در زمینه‌ی تعزیه ارائه شده در همایش‌ها، سمینارها و گردهمایی‌ها با محوریت تعزیه؛ مجموع ۸۴ مقاله با موضوعات مرتبط با تعزیه چاپ شده در مجلات مختلف اشاره کرد که تمامی آن‌ها تنها پژوهشی بر روی موجودیت تعزیه و عناصر اجرایی در آن بوده است و رویکردی در جهت تعامل تعزیه با رسانه سینما در میان آن‌ها یافت نشد.

در مبحث مربوط با این رساله یعنی تعامل تعزیه با رسانه‌ی سینما، تنها اثری که بیشترین نزدیکی را با موضوع نگارنده داشته و می‌توان به آن اشاره کرد، فیلم - تعزیه‌ی عباس کیارستمی و اجرای آن در رم ایتالیا می‌باشد که از پرده‌ی نمایش فیلم در کنار اجرای تعزیه استفاده شده است. البته باید اشاره کرد که این همنشینی سینما در کنار تعزیه بیشتر به قصد پژوهشی بر روی مخاطب تعزیه بوده نه به عنوان تعامل سینما و تعزیه به عنوان دو بیان نمایشی.

۱-۵- روش تحقیق

تحقیق حاضر کیفی و از روش توصیفی- تحلیلی با استفاده از تکنیک کتابخانه‌ای و بانک‌های اطلاعاتی معتبر انجام شده است. لازم به ذکر است که در مباحث مربوط به دو رسانه‌ی سینما و تئاتر و خصوصاً در مبحث وجوه افتراق و اشتراک این دو رسانه، سعی بر این بوده که بیشتر از زاویه‌ی دید نظریه‌پردازان حوزه‌ی سینما به تفاوت‌های بین این دو رسانه نگریسته شود. دلیل این رویکرد نیز رشته‌ی تحصیلی نگارنده و نزدیک کردن هر چه بیشتر این رساله به مباحث سینمایی می‌باشد.

در مباحث مربوط به تعزیه نیز علی‌رغم وجود منابع مطالعاتی بسیار کم و همچنین نزدیک بودن اکثر منابع مطالعاتی به یکدیگر و نیز به دلیل رویکرد تاریخی و یا تنها چاپ مجالس مختلف تعزیه در اکثر آن‌ها، نگارنده سعی داشته با توجه به تجارب چند ساله‌ی خود در این حوزه و نیز با استفاده از جمع‌آوری اطلاعات به شیوه‌ی میدانی، رساله‌ی حاضر را به انجام برسانم. در هر

1 Peter J. Chelkowski

صورت این تحقیق گامی است مقدماتی در جهت رفع این خلاء پژوهشی که بی تردید خالی از کثرت و کاستی نیست.

فصل ٢:

ادبيات تحقيق